

ענינים

תשרי
תשפ"א

בעניני חג הסוכות

21

א. לשמה ושלא לשמה בסוכה בציצית ובמצה ב. איסור ספייה באכילה חוץ לסוכה ג. נטל הד' מינים שלא באגד אם יחזור ליטול כשהם אגודים

א. לשמה ושלא לשמה בסוכה בציצית ובמצה

בסוכה דף ט' א' תנן, סוכה ישנה ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין ואיזו היא סוכה ישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום אבל אם עשאה לשם חג אפילו מתחילת השנה כשירה. ובגמ' שם מבואר דב"ש סברי דבעי עשיית הסוכה לשמה וילפי לה מקראי יעו"ש. ומבואר דאם עשאה בתוך שלשים יום לחג גם ב"ש מודו דסוכה לשמה היא, וע"ש בפרש"י שכתב, ואילו תוך שלשים יום לחג הוה כיון דשואלים בהלכות החג קודם לחג שלשים יום סתם העושה לשם חג הוא עושה, אבל קודם שלשים יום סתמא לאו לחג עכ"ל. ומבואר שבתוך שלשים אמרי' דבסתמא עשאה לשם חג.

ויש להקשות בזה [והעירני לזה בני הרב יהודה שיחי'] דהנה צריך ביאור היכי מייירי הא דבתוך שלשים לחג כשרה, שהרי בשעה שעשה סוכתו מסתמא ה' לאיזה צורך שאינו לשם חג, דאם עשאה לשם חג מאי קמ"ל הרי איכא מחשבה גמורה לשם חג, וע"כ שהי' לו איזה צורך בעשיית הסוכה, אלא דאמרי' דכיון שהוא בתוך שלשים יום לחג נכלל במחשבתו גם לשם חג, והיינו דמלבד מחשבתו לאותו צורך שעשאו איכא ג"כ מחשבה לשם חג, ומבואר דאם חשב גם לשמה וגם שלא לשמה כשר, ויש להקשות בזה מדברי התו' במנחות דף מ"ב ב' [ד"ה מה טעם] שכתבו דהצובע חוטי ציצית לשם ציצית ולשם נסיון [לראות אם הצבע נקלט יפה] אי"ז חשיב צביעה לשמה, והוי כמנחה שנקמצה לשמה ושלא לשמה דפסולה, ומבואר מד' התוס' דבדין לשמה בציצית גם לשמה ושלא לשמה פסול, וכמו במנחות דקיי"ל דלשמה ושלא לשמה פסול, וקשה מאי שנא הכא בדין לשמה בסוכה דמבואר הכא דמהני אף מחשבת לשמה ושלא לשמה^א.

ושב הראוני בחזו"א או"ח סי' ק"נ סק"ו שכתב וז"ל, ואם עשאה לשם תשמיש כל השנה וגם לקיים בה מצות סוכה נראה דכשר שהרי עשאה לשם חג וכו', וסתמא לא משכח"ל דאדם העושה בנין יש לו מחשבה, אלא ודאי תוך ל' מחשבתו גם לשם חג אף שעיקרו לתשמיש כל השנה עכ"ל. ומבואר שפירש דעושה גם לשם חג וגם לצורך אחר ומ"מ חשיב לשמה. וצ"ע מד' התוס' במנחות דבציצית לשמה ושלא לשמה פסול וצ"ע בזה.

ובאור שמח פ"א מגירושין ה"א העיר ע"ד התו' במנחות הנ"ל ממש"כ רש"י בפסחים דף ל"ח דמצה המשתמרת לשם מצה ולשם תודה חשיב שימור לשמה וכשרה למצות מצה, ולכא"ז זהו דלא כדעת התו' במנחות דלשמה ושלא לשמה פסול, וכתב האו"ש וז"ל, אמנם החילוק מבואר דשם הטעימה שטעם לנסיון אם יקלוט הצבע, א"כ כי צבע שמא לא יקלוט הצבע, נמצא דלא צבע בהחלט לשם תכלת, בדמיונו ומחשבתו היה פן לא יעלה לשם תכלת, לכן הוי כמנחה שקמצה לשמה ושלא לשמה שחשב בדברים הסותרים שאם הוא לשם מנחת מרחשת איננה לשם מנחת מחבת וכו"ב, אבל במצה הלא אין סותר מחשבת מצת מצוה לשם זבח שיכול אחר הזריקה לאכלן למצה, וכיון שאינו סותר זא"ז תו לא מצינא למעט מלשמה, עכ"ל, ולפ"ז ניחא גם מדין לשמה דסוכה, דהתם נמי אי"ז דברים הסותרים דשפיר יכולה הסוכה לשמש גם למצוה וגם לדבר אחר. [מיהו עיקר דברי האו"ש צ"ב מ"ט ציצית הוי מחשבות הסותרות והא התם נמי יכול שיהא לציצית וגם יהא בזה נסיון לראות אם נקלט הצבע].

ומרן הגר"ד לנדו שליט"א אמר דיתכן ליישב [הא דבסוכה לשמה ושלא לשמה כשר], דבסוכה אפשר שדעתו לעשותה למשך זמן שחלק מהזמן יהא לסוכה וחלק מהזמן לתשמיש אחר, ובהו אין המחשבות סותרות, דהמחשבת שלא לשמה היא על זמן אחר מהמחשבת לשמה, משא"כ בנידון התו' דצובע גם לשם ציצית וגם לשם נסיון אין זה מתחלק לזמנים, דעל אותו הזמן הוא מכיון גם לציצית וגם לנסיון, ובהו סברי התו' דכיון דהוא גם שלא לשמה פסול. והוסיף עוד הגר"ד שליט"א דהנה יל"ע אם עשייה למצוה דרבנן חשיב לשמה מה"ת, ואי נימא דאי"ז חשיב לשמה יש להעיר מבני חו"ל דיושבים בסוכה גם בשמיני ונמצא דעושים הסוכה גם לשיבה זו דאינה אלא מדרבנן, ותיקשי דהוי כלשמה ושלא לשמה שכתבו התו' במנחות דפסול, ואמר הגר"ד דלמש"נ דבזמנים חלוקים אי"ז חשיב לשמה ושלא לשמה שפיר, דהמחשבה על המצוה דרבנן היא על זמן אחר דהיינו היום השמיני ואי"ז סותר למחשבת הלשמה דכל שבעת הימים.

ב. איסור ספייה באכילה חוץ לסוכה

כתב השו"ע בסי' תר"מ סעיף ב', קטן שאי"צ לאמו שהוא כבן חמש כבן שש חייב בסוכה מדברי סופרים כדי לחנכו במצות, ובמשנ"ב ס"ק ה' כתב דאף אדם אחר שאינו אביו דאין חייב לחנכו במצות מ"מ אסור לו להאכיל הקטן בידים חוץ לסוכה דהיינו ליתן לתוך פיו או לצוות לו לאכול, עכ"ד, [והוא מהמג"א], והטעם משום דיש בזה איסור ספייה שזה איסור על כל אדם שלא לספות איסור לקטן.

ויש להעיר דהא איסור ספייה הוא אף בקטן שלא הגיע לחינוך כמבואר ברמ"א בסימן שמ"ג, ועי' שם במשנ"ב ס"ק ד' שכתב דאפילו תינוק שאינו בר הבנה כלל אסור לספות לו איסור בידים, וא"כ אי נימא דגם לגבי איסור אכילה חוץ לסוכה יש איסור ספייה, נמצא דיהא אסור ליתן אוכל לפיו של קטן חוץ לסוכה אפי' הוא תינוק שאינו בר הבנה כלל, וכן לגבי שינה חוץ לסוכה יהא בזה איסור ספייה, ואפי' אם אינו עושה כן בידים רק מצוהו על כך ג"כ יש בזה ספייה כמש"כ המ"ב כאן.

וראיתי בספר שונה הלכות למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א [סוף דין ב'] שהעיר בזה, והוסיף להקשות בזה מהא דא"י בסוכה דף כ"ח דשמאי פיתח את המעזיבה בשביל התינוק, ומבואר שם בגמ' שזהו רק דעת שמאי, ואי נימא דיש איסור ספייה להאכיל תינוק חוץ לסוכה א"כ יפה עשה שמאי, ובמאי פליגי עליה והא לכו"ע צריך לעשות כן כדי שלא לספות לו איסור בידים^ב.

ואמאמר הגאון שליט"א אמר די"ל דדין ספייה במצות סוכה הוא דווקא בקטן שהגיע לחינוך, ובהו גם אחר שאינו אביו אף שאינו חייב לחנכו אסור לו ליתן לו בידים משום איסור ספייה, אבל בתינוק שלא הגיע לחינוך אין בו גם איסור ספייה, ואף דבעלמא איסור ספייה הוא

^א ואין נראה כלל לפרש כוונת המשנה דמייירי שלא ידעי' לשם מה עשה, וקמ"ל דתוך שלשים יום תלין שעשה לשם חג ולא לצורך אחר.

^ב א.ה. ובפשוטו יש ליישב דבני תינוק כי התם לא שייך כלל אכילה המחויבת בסוכה, דאינו אוכל כלום רק שותה חלב, ודבר זה מותר אף בגדול לעשותו חוץ לסוכה, אלא דיש לדון במי שכל עיקר אכילתו היא פירות וכדו', וכגון מי שאכילת דגן מזיק לו ולכן כל אכילתו בפת אורז וכיוצא, די"ל שזהו קביעות שלו וחייב בסוכה, וכע"ז דנים לענין קידוש במקום סעודה, די"ל דלגביה חשיב זה לסעודה, ולפ"ז י"ל דה"ל לגבי תינוק אכילת החלב היא קביעות אכילתו ויהא ע"ז איסור ספייה להאכילו חוץ לסוכה.

אפי' בתינוק ממש, הכא שאני וכמו שיבואר, דהנה בעיקר מש"כ המג"א דיש איסור ספייה באכילה חוץ לסוכה יל"ע בזה, דבשלמא באיסורים אסור לספות לקטן אף שאינו מצווה כיון דיש כאן מעשה איסור ועי' הזהירה תורה שלא לספות לו דבר איסור, אבל הכא האכילה חוץ לסוכה אינה עבירה אלא רק ביטול מצות בסוכות תשבו, וא"כ בקטן שאינו מצווה אין כאן מעשה עבירה, ומה שייך עי' איסור ספייה שלא להאכילו חוץ לסוכה, והרי כיון שאינו מצווה אי"ז מעשה עבירה כלל, ולכן היה נראה דבאמת מהאי טעמא לא שייך איסור ספייה למי שאינו מצווה במצות סוכה, וכל דברי המג"א הם רק בקטן שהגיע לחינוך דהוא מצווה במצות סוכה מדרבנן דבזה שייך איסור ספייה, דעל המצות סוכה מדרבנן חידש המג"א דגם אחר שאינו חייב בחינוכו מוזהר עליו שלא לספות לו בידים, דעי' שפיר שייך איסור ספייה כיון דיש כאן עבירה של ביטול מצות סוכה דרבנן, אבל קטן שלא הגיע לחינוך כיון דאינו מצווה במצות סוכה לא שייך בו גם איסור ספייה ושפיר מותר להאכילו בידים חוץ לסוכה.

ולפי' מיושב הא דאנן לא ס"ל כשמאי שפחת את המעזיבה, כיון דהתם מיירי בתינוק בן יומו שלא הגיע לחינוך ולכן אין בו גם איסור ספייה ומותר אפילו להאכילו בידים. [א.ה. בספר שו"ת הנדמ"ח הוסיף מרן הגר"ח שליט"א בזה"ל, השיב ח"א שאין איסור לאכול חוץ לסוכה, וכל האיסור הוא רק על מי שיש עליו מצוה משום שמבטל המצוה, וא"כ קטן שהגיע לחינוך שיש עליו מצוה מדרבנן יש גם איסור להאכילו מדרבנן, אבל לא הגיע לחינוך שאין עליו מצוה אין שום איסור, ונכון, וראי' לדבריו שהמג"א ציין לעיין בס"י רס"ט ושם כתב דבאיסור דרבנן יש לא תאכילום, עכ"ל, והן דברי מרן הגר"ח שליט"א].

ונראה דכן מבואר גם במג"א סי' תרט"ז סק"ב שכתב דאסור להאכיל קטן ביוהכ"פ דהוי כמאכילו נבילות בידים, והובא במ"ב שם סק"ה עיי"ש. ולכאוי' לפי' אף בקטן בן יומו כמו דאין להאכילו נבילות כמיו"כ אסור להאכילו ביוהכ"פ, [מה שאין מוכרח לו משום פיקו"ל], והנה דבר זה חדש ולא שמענו ולא ראינו למי שנוהר בזה^א, ועכצ"ל דכל דברי המג"א הם בקטן שהגיע לחינוך שעות או חינוך כל היום, דבזה כתב המג"א דגם אחרים שאינם מצווין לחנכו מ"מ אסורים להאכילו בידים, דמדרבנן כיון דתיקנו להם עינוי ממילא איכא לא תאכילום מדרבנן וכמש"כ לענין סוכה. וכן נראה מהשער הציון שם ס"ק ט' בכונת המג"א דכל הנידון הוא בקטן שהגיע לחינוך, עיי"ש. [אבל על עיקר מצות עינוי דאורייתא לא שייך דין ספייה וכמש"כ כבר ר"ת בספר הישר [סי' נ"א אות ב' וסי' נ"ב אות ב'] והמאירי בעירובין דף מ', ועי' מש"כ בבאור דבריהם בעיונים בעניני יוהכ"פ ואכ"מ]. ועי' שלמי יוסף עמ"ס סוכה סי' נ"ז אות ב-ג.

ג. נטל הד' מינים שלא באגד אם יחזור ליטלם כשהם אגודים

יל"ע במי שנטל הד' מינים ולא היו אגודים כראוי, אם יכול עדיין לקיים המצוה של אגד לחזור וליטלם כשהם אגודים, או"ד כיון דקיי"ל דלולב אי"צ אגד, והא דמצוה לאגדם הוא משום זה קלי ואנוהו כמש"כ השו"ע סי' תרנ"א סי"א ובמ"ב שם סק"ז, א"כ הרי יצא כבר ידי"ח המצוה ושוב אין שייך בזה הידור מצוה לחזור וליטול באגד, דנטילה שניה לאו נטילת מצוה היא, וזהו כנודע בשם הגר"ח זצ"ל דאם נטל כבר אתרוג כשר שוב אין הידור ליטול אתרוג נאה יותר, דנטילה שניה לאו מצוה היא. [ובעיקר דין הידור אחר המצוה עי' מש"כ בזה הבית הלוי ח"ב סי' מ"ז אות א', ובפרי יצחק ח"ב סי' ל', ועי' מש"כ בזה בשלמי יוסף סוכה סי' צ"ב].

והנה במג"א סי' תרנ"א סעיף י"ב הביא מהב"י דאם נטל ג' מינים ובא ליטול עכשיו את המין הרביעי אע"ג דיוצא בזה כיון דקיי"ל דאם נטל בזה אחר זה יצא מ"מ טוב שיחזור ויטול הג' מינים שנטל כבר יחד עם המין הרביעי כיון דמצוה ליטול כולם בב"א, ומבואר דאף דיוצא הוא כבר במה שנטל הג' מינים מקודם מ"מ שייך לחזור וליטול שנית כדי לקיים בזה הדין לכתחילה ליטול כולם כאחת, ולכאוי' זהו דלא כדברי הגר"ח זצ"ל, דהא מדברי המג"א מבואר דשייך הידור אף אחר שכבר יצא ידי"ח, [ועי' מש"כ בזה בליון עיונים בעניני חג הסוכות תשע"ט [אות ב']] די"ל דשאני הכא שעדיין לא נטל המין הרביעי ולא נשלמה המצוה ומשו"ה יכול עדיין להדר אף בנטילת המינים שנטל כבר].

ושמעתי בשם הגר"ח"ש ליבוניץ זצ"ל שאמר לחלק בזה בין דין הידור מצוה כההיא דאתרוג נאה לדין לכתחילה ודיעבד, דכל דברי הגר"ח זצ"ל הם רק בהידור מצוה דנוי וכיוצא"ב שהוא רק מעלה בעלמא ובזה סובר הגר"ח דאם יצא כבר ידי"ח המצוה כתיקונה שוב לא שייך הידור במה שיחזור ויעשנה כיון דעשייתה שניה לאו מצוה היא כלל דהא יצא כבר בראשונה, משא"כ בדין לכתחילה ודיעבד שהוא דין בעיקר המצוה ולא רק הידור בעלמא בזה אף שכבר יצא המצוה בדיעבד מ"מ כיון דאיי"ז לכתחילה שפיר שייך לחזור ולעשותה באופן של לכתחילה כדי לצאת המצוה כתיקונה, דבזה לא אמר' דמה שחזור ועושה לאו מצוה היא כלל, דכיון דבראשונה יצא ידי"ח המצוה רק בדיעבד הרי"ז כמו שלא יצא עדיין את הלכתחילה, ושפיר שייך לחזור ולעשות המצוה שנית באופן של לכתחילה, ויישב בזה בכמה דוכתי דמצוה דשייך לחזור ולעשות המצוה באופן דלכתחילה אחר שיצא כבר בדיעבד.

ולפי' אי"ש דינו של המג"א הני"ל, דהדין לקיחה בב"א אינו הידור בעלמא אלא הוא דין לכתחילה בעיקר קיום המצוה, ולפיכך אף דיוצא בדיעבד גם בנטל בזה אחר זה מ"מ שפיר שייך לחזור ולעשותו באופן של לכתחילה כדי לצאת ידי"ח המצוה לכתחילה, משא"כ בדינו של הגר"ח לענין אתרוג מהודר בזה הרי יוצא ידי"ח המצוה אף לכתחילה באתרוג הפחות מהודר ומשו"ה לא שייך להדר בנטילה שניה כיון דלאו נטילת מצוה היא כלל.

והנה בדין אגד דקיי"ל דאי"צ אגד, איתא בגמ' בסוכה דף ל"ג א' דמ"מ מצוה לאוגדן משום זה קלי ואנוהו, וכבר דנו בגדר ההידור בזה, אם הוא ענין של יופי וכמו לולב נאה וס"ת נאה וכיוצא"ב, וה"נ נוי הוא שיהיו כל הג' מינים אגודים יחד, או דאיי"ז הידור של יופי ונוי אלא הוי לקיחה מעולה יותר, דגם לרבנן לכתחילה בעינן לקיחה אחת, [ועי' ריטב"א סוכה י"ג א' דגם לרבנן צריך שיהא ראוי לאגד], ומצינו הידור שאינו של נוי אלא דהוי שלמות בקיום המצוה בכמה דוכתי, וכגון ציצין שאין מעכבין את המילה דההידור בזה הוא דבהכי איכא טפי הסרת הערלה והוי הידור בגוף המצוה דהסרת הערלה, [עי' בשיעורי אמו"ר שליט"א ר"פ ערבי פסחים מה שהביא בזה], וה"נ י"ל דאגד הוי הידור בלקיחה עצמה שבוזה הוי טפי לקיחה אחת^א.

ומעתה בנידון דידן במי שנטל הד' מינים בלא אגד אם יכול ליטלם שוב כשהם אגודים לקיים המצוה כתיקונה, נראה דזה תלוי בגדר דין ההידור דאגד, דאם הוא הידור של יופי דבכך הוא נאה יותר א"כ ליכא הידור לחזור וליטלם כשהם אגודים לדעת הגר"ח הני"ל, דכיון דכבר יצא ידי"ח המצוה כתיקונה הרי נטילה שניה לאו נטילת מצוה היא כלל, אמנם אם דין הידור דאגד הוא שלמות בעיקר הנטילה דבהכי הוי טפי לקיחה כאחת, י"ל דאף דיצא כבר ידי"ח המצוה עדיין שייך לקיים הדין אגד כיון דנטילה ראשונה לא היתה נטילה כאחת ממש, ושפיר שייך לקיימה עכשיו בנטילה אחרת שיטלם אגודים כאחת ממש, וכנ"ל לענין אם נטל בזה אחר זה שכתב המג"א דיחזור ויטלם בב"א.

משיעורי הגאון רבי ישראל אדלשטין שליט"א ♦ נכתב ע"י א' השומעים וע"ד הכותב בלבד ♦ בכל עניני הגליון iyunim2@gmail.com או בפל' 050-4178704

^א א.ה. עיי"ש במג"א סק"א שהביא בשם הב"ח שכתב דהכוס של קידוש שבביהכ"ס יטעמו לקטן של הגיע לחינוך, והמחצת"ש שם העיר דזה דלא כמש"כ הרמ"א בס"י שמי"ג דאיסור ספייה הוא אף בקטן שלא הגיע לחינוך, ולמשי"כ שאני הכא דהאיסור הוא משום מצות קידוש, ומי שאינו מצווה בקידוש אין עליו איסור אכילה קודם קידוש.

^ב ועי' מנ"ח מצוה שיי"ג שעמד בזה וכתב באמת לחדש דאף קטן בן יומו אסור להאכילו רק הצריך לו ולא יותר, אלא דכתב שם דבקטן כזה אי"א לצמצם, אבל קטן אף פחות מבן שמונה דאין מענין אותו לשעות מ"מ בידים אסור להאכילו יותר מכדי צרכו. ועי' דברי יחזקאל סט"ו ס"ק י"ח מש"כ בזה ועי' בחלקת יואב או"ח סי"א וסי' י"ט, ובית הלוי ח"א סט"ו סק"ו.

^ג ועי' רש"י סוכה ל"ג ב' [ד"ה ופליג] שכתב דגם לרבנן דאגד דלולב הוא משום הידור מצוה, צריך שיהא קשר גמור ולא כאגודה של ירק, ובשו"ע סי' תרנ"א ס"א כתב ומצוה לאגדם בקשר גמור דהיינו ב' קשרים זה על גב זה משום נוי, והמ"ב שם ס"ק ח' כתב דלא סגי בעניבה דאיי"ז קשר האסר בשבת ויו"ט ולא מיקרי אגד, הרי דאיי"ז משום נוי בעלמא דאיכא למה לא סגי בעניבה, ועי' באבניז או"ח סי' תצ"ב אות ד' שהעיר כן וכתב להוכיח מזה דין ההידור אינו שיהא נאה יותר אלא דהוא הידור בדין לקיחה אחת, עיי"ש, ועי' מש"כ בזה בשלמי יוסף סוכה [עמו' קכ"ג] [בענין מצות אגד לרבנן], ועיי"ש עוד בעמ' רפ"ג.